

KÖVESÜLT KAGYLÓSRÁKOK ÁZSIÁBÓL.

Írta: MÉHES GYULA dr.

— A IV. táblával. —

Kisázsia liász-, s Belsőázsia eocénképződményeinek ostracoda-fauna ismeretéhez akar néhány adattal hozzájárulni ezen kis értekezés. E helyekről adataink még egyáltalán nincsenek, azért örömmel ragadtam meg az alkalmat, hogy a dr. MILLEKKER REZSŐ és dr. PRINZ GYULA utazásai alkalmával gyűjtött anyagot röviden ismertessem. Dr. MILLEKKER REZSŐ gyűjtéséből származik a *Bairdia anatolica* n. sp., mely Kisázsia alsó liászképződményeinek faunáját gazdagítja, a többi leírt faj dr. PRINZ GYULA második, Belsőázsiaiban tett expedicióján gyűjtött anyagból származik s a Kara-darja völgyének középső eocénkorú képződményeinek ostracoda faunáját gazdagítja új adatokkal. Ezen fajokat dr. VADÁSZ M. ELEMÉR¹ volt szíves rendelkezésemre bocsátani, ki a *Gryphaea vesicularis* LAM. és az *Exogyra columbina* ROM. példányairól leütött márgás-mészköből iszapolta ki.

Az ismertetett fajok száma nem nagy s épen ezen ok miatt ezen néhány faj alapján messzemenő következtetésekbe nem bocsátkozhatom; meg kell elégednem e helyen a fajok leírásával. De fontosnak tartom ezt is, mert új adatokkal járul hozzá olyan terület s olyan állatcsoport ismertetéséhez, ahonnan s amelyből adataink s ismereteink még nagyon hiányosak s így minden adatot fontosnak kell tartanunk.

Őszinte köszönetet mondok e helyen is dr. MILLEKKER REZSŐ és dr. PRINZ GYULA uraknak, kiknek szívességéből ezen érdekes anyag feldolgozásához hozzájutottam.

Bairdiidae.

Bairdia anatolica n. sp.

— IV. tábla 1—2. ábra. —

Hossza: 0.62 mm, magassága: 0.38 mm, átmérője: 0.21 mm.

A vizsgálati anyagban csak egy bal kagyló állott rendelkezésemre. A kagyló (IV. t. 1. á.) mindkét csúcshégye egyenletesen kerekített, a hasoldali kagylóshégybe észrevétlenül olvadnak bele; ez egyenletesen gyengén ívelt.

¹ Dr. VADÁSZ M. ELEMÉR: Őslénytani adatok Belső-Ázsiából. Földt. int. Évkönyve, XIX. köt. 2. füz. Budapest, 1911.

A mellső csúcshéj a hátoldali kagylóhéj alig észrevehető ívben egyesül; a hátulsó csúcshéj a hátoldali kagylóhéj felé menedékes lejtővel halad s avval tompa szögletet alkot. A hátoldali kagylóhéj a hátulsó csúcshéj felé eső egyenes vonalat ír le. Felülről (IV. t. 2. á.) nézve a kagylók szabályos csónakformát mutatnak. A kagyló vörös színű, falazata vastag, át nem látszó, finomabb szerkezeti rajz nem figyelhető meg.

Lelethely: Angorától ÉÉNy-ra Jakadjik nevű falu határában levő alsóliasz mészkőképződmények vörös agyagos málladékából került elő egyéb kőületek társaságában, melyeket dr. VADÁSZ M. ELEMÉR írt le.¹

A tudományra nézve a *Bairdia anatolica* teljesen új, mert Kisázsia ezen helyéről még egyáltalán nem ismeretes kőült ostracoda s így a kisázsiai alsó liásképződmények faunáját gazdagítja.

Cytheridae.

Cytheridea turkestanensis n. sp.

— IV. tábla 3—7. ábrák. —

Hossza: 0·80 mm magassága: 0·4 mm, átmérője: 0·30 mm.

A jobb kagyló (IV. t. 3. á.) szabályos veseformájú. A mellső csúcshéj valamivel magasabb, mint a hátulsó, mindkettő tompán, egyenletesen kerekített s észrevétlenül mennek bele a hátoldali kagylóhéjbe, mely egyenletesen, gyengén ívelt. A mellső csúcshéj a hasoldali kagylóhéj alával kis tompa zúgot alkot, a hátulsó csúcshéj észrevétlenül olvad bele. A hasoldali kagylóhéj majdnem egyenes lefutású, közepén egy kissé ívelt. A mellső és hátulsó csúcshéj finomabb szerkezete is megfigyelhető (IV. t. 4. á.). Mindkét csúcshéj a külső kutikula perem igen keskeny csik alakjában megvan, a peremlemez is keskeny övű, rajta a likaacsatornák is felismerhetők némiképp. Eredésük helye pontosan nem állapítható meg, de valószínűleg a peremlemez belső széléről indulnak ki. A kagyló hátoldali héjén jól felismerhető a zárókészülék (IV. t. 5. á.), mely a *Cytheridea* genusra jellemző. A mellső harmadban 12, a hátulsóban 6—7 kis fogácska emelkedik, melyek a bal kagyló megfelelő mélyedéseibe illeszkednek. Felülről nézve (IV. t. 6. á.) a kagylók téglalap alakúak: az oldalvonal egy kissé ívelt, a hátulsó csúcs valamivel szélesebb, mint a mellső. A kagyló igen jó megtartású, üvegszerű a falazata. Felülete (V. t. 7. á.) elég sűrűn be van hintve apró pontokkal. Záróizmok lenyomatait nem lehetett megfigyelni.

Lelethely: Turkesztán, a Kara-darja mellett levő középső eocén korú kőzetekből került elő egy jobb kagyló.

A leírt faj némiképp megegyezik a *Cytheridea pinguis* Jones²-szel még

¹ Dr. VADÁSZ M. ELEMÉR: Kisázsiai liásképződmények. Matematikai és Természettudományi Értesítő. XXX. 4. füz. Budapest. 1912. — Liáskőületek Kisázsiaából. M. k. földtani int. Évkönyve. XXI. k. 1913.

² T. R. JONES: A Monograph of the Tertiary Entomostraca. London, 1856. II. t., 4. 43. o.

pedig a kagyló általános alakja tekintetében, de eltér különösen a hátoldali és hasoldali kagylószegély lefutásában, úgy hogy avval azonosítani nem lehet.

Cytheridea asiatica n. sp.

— IV. tábla 8—9. ábrái. —

Hossza: 0.62 mm, magassága: 0.4 mm, átmérője: 0.3 mm.

Oldalról nézve a kagyló tojásformájú (IV. t. 8. á.). A mellső csúcs szélesebb, mint a hátulsó s utóbbi kissé hegyesebben kerekített. A csúcshégyek észrevétlenül mennek bele a hasoldali és hátoldali kagylószegélybe. A hasoldali kagylószegély gyengén ívelt, majdnem egyenes lefutású, a hátoldali erősen ívelt. Felülről nézve (IV. t. 9. á.) a kagylók megnyúlt tojásformát mutatnak. Az oldalon közepén egy kissé homorú. Bár két teljes kagyló állott rendelkezésemre, a kagylókon finomabb szerkezetet nem lehetett felismerni. Ugyanarról a helyről származik, mint az előző faj.

Cytherella Beyrichi (REUSS) var. *elliptica* n. var.

— IV. tábla, 10—13. ábrák. —

Hossza: 0.72 mm, magassága: 0.42 mm, átmérője: 0.38 mm.

Ez a faj mint alakját, mint szerkezetét véve figyelembe, majdnem teljesen azonosítható a *Cytherella Beyrichi* (REUSS) var. *laevis* 2. Jones et Sherborn¹-hez, melyet JONES et SHERBORN Anglia harmadidőszaki képződményeiből írnak le. Az eltérések a következőkben foglalhatók össze: Oldalról nézve a (IV. t. 10. á.) Jones et Sherborn-tól leírt változat hátoldali és hasoldali kagylószegélye egyenes vonalat ír le, a kagylószegélyek a hátulsó csúcshégy felé egy kissé kifelé lejtnek, miáltal a hátulsó csúcshégy valamivel magasabb lesz, mint a mellső. Az én példányom két kagylószegélye igen gyengén ívelt, egyenesen olvadnak bele a mellső és hátulsó csúcshégybe, miáltal a kagyló szabályos ellipszis formát nyer. Felülről nézve (IV. t. 11. á.) Jones et Sherborn változatának oldalvonala egyenlőtlen oldalú háromszöget ír le, közepén egy kissé homorú az oldalon, az én példányomon ellenkezőleg erősen kiemelkedő szöget alkot az oldalon s jóval nagyobb lesz így átmérője. A belső peremlemez keskeny övű (IV. t. 12. á.), szerkezet rajta nem ismerhető fel. Izomlenyomatok nem észlelhetők. A kagyló falazata rendkívül finom, üvegszerű, felülete sűrűn be van hintve (IV. t. 13. á.) finom, hólyagszerű kiemelkedésekkel. A fent elsorolt különbségek alapján a *Cytherella Beyrichi* (REUSS) új változatának minősítem. Ugyanonnan származik, mint a *Cytheridea turkestanensis*.

¹ T. R. JONES et C. D. SHERBORN: A Supplementary Monograph of the Tertiary Entomostraca of England. — London, 1889. — II. t. 2. ábra a, b 48. o.

Cytherella karadarjensis n. sp.

— IV. tábla, 14—15. ábrák. —

Hossza : 0·8 mm magassága 0·48 mm, átmérője 0·28 mm.

Oldalról nézve a kagyló (IV. t. 14. á.) magas vesealakú. A mellső és hátulsó csúcshéjzáró tompán, egyenletesen kerekített, észrevétlenül olvadnak bele úgy a hátoldali, mint hasoldali kagylóhéjzáróba. A hasoldali kagylóhéjzáró igen gyengén homorú. Felülről nézve (IV. t. 15. á.) a kagylók majdnem szabályos csónakformájúak, a hátulsó csúcs valamivel tompább, mint a mellső. A kagyló falazata igen finom, üvegszerű, vöröses barna színű, felülete finoman pontozott. A most leírt faj sok hasonlóságot mutat a JONES et HINDE-től leírt *Cytherella ovata*¹-hoz, melytől leginkább nagyságbeli méretei miatt tér el, meg azon különbségben, hogy Jones et Hinde faján a hátoldali kagylóhéjzáró erősen menedékes lejtővel halad a hátulsó csúcshéjzáró felé, minek következtében a kagyló szabályos veseformája megszűnik.

Lelethely ugyanaz.

Az átvizsgált anyagban még néhány kőbelet is találtam, melyeket azonban meghatározni nem lehetett.

Készült a kir. József-műegyetem állattani intézetében.

Budapest, 1913 február 23.

HEMATIT A KAKUKHEGYRŐL.

Írta : ZIMÁNYI KÁROLY.²

— Az V—X. táblával és a 21—24. ábrával. —

Csik és Udvarhely vármegyék határán emelkedik a Kakuk-hegy, 1560 méterre a tenger színe fölé. Ennek déli lejtőjén közvetlenül a völgy fölött, az erdő övéen túl, egy nagy havasi legelő terül el, a Nagy Havas pusztája (1230 m), a melynek DNy felé lenyúló része a P a p h o m l o k a; ez utóbbi a Hargita-hegység gyönyörű hematitjának közelebbi lelethelye.

Az előfordulás már régebb idő óta ismeretes; BREITHAUPT-nak³ és utána MILLER-nek⁴ közlései csak a Kakukhegy hematitjára vonatkozhatnak, amikor

¹ T. R. JONES et G. I. HINDE: A Supplementary Monograph of the Cretaceous Entomostraca of England and Ireland. London, 1890. — III. t. 46., 47. á. 46. o.

² Előadta a Magyar Tudományos Akadémia III. osztályának 1907. évi április 22-én tartott ülésén. V. ö. Akadémiai Értesítő 1907. 18. 498. l.

³ A. BREITHAUPT: Vollständ. Handbuch d. Mineralogie. Dresden und Leipzig. 1847. 3. 820. l.

⁴ W. PHILLIPS: An element. Introduct. to Mineralogy. New edition by H. I. BROOK's and W. H. MILLER. London, 1852. 238. l.